

פרק 3

מצפון תפתח הרעה

3.1 בלימת מיזם הגרעין האיראני

האיום מצד איראן על קיומה של ישראל מקורו בשאיפתו של המשטר האסלאמיסטי לבכורה אזורית, ובתפקיד המרכזי שהעוינות העמוקה לישראל ממלאת באידאולוגיה שלו. לכן, החתירה (שהוכחה מעל לכל ספק) של המשטר להגיע לייצור נשק גרעיני היא אתגר ביטחוני מהמעלה הראשונה. הסכם הגרעין (JCPOA) מ-2015 משמר בפועל את היכולות הטכנולוגיות של איראן להשיג במהירות את הכמות הנדרשת של חומר בקיע, באמצע העשור הבא; ואם איראן אכן תבחר להפך את תנאיו, גם הרבה לפני כן. החרפת המשבר תיצור סיכונים, אך גם הזדמנויות לטיפול יסודי בבעיה. רגע האמת מתקרב.

הניסיון לבנות תשתית צבאית לתקיפת ישראל מסוריה, הנוכחות של איראן בעיראק באמצעות מיליציות שיעיות בלבנון, באמצעות ארגון החיזבאללה, וברצועת עזה באמצעות תמיכתה בחמאס ובג'יהאד האסלאמי, יוצרים איומים בסדר גודל אחר מאלה שערים התמודדה ישראל בעשורים האחרונים. לכך מצטרפת החדירה האיראנית לפאתי ים סוף – עקב תמיכתה בהתקוממות החות'ים בתימן – המקנה לה יכולת לפגוע בנתיבי השיט.

ממשלת ישראל חייבת לקחת בחשבון כי איראן נחושה להשיג יכולת לבנות נשק גרעיני. גם אם התברר כי התהליך נמשך זמן רב יותר משרבים בטהראן ציפו, התוכנית ויעדיה נותרו בתוקף. המשבר הנוכחי וההתרסה האיראנית עלולים להגיע לנקודת רתיחה בקרוב. הנחת העבודה היא שאי אפשר לקיים הרתעה גרעינית יציבה (מה שקרוי MAD) מול משטר מסוג זה, באזור סוער ובלתי יציב; לכן חיוני למנוע מאיראן השגת פצצה גרעינית. כמו כן, קשה עדיין לצפות לשינוי משטר (ראה בסעיף הבא) בעתיד הקרוב, ואין תוחלת להפחתה בעוינות של הרפובליקה האסלאמית נגד מדינת היהודים.

תגובתה הראשונה של איראן לנטישת ההסכם על ידי טראמפ הייתה לשמור את חלקה בהסכם הגרעין – תוך הסתמכות על העמדה האירופית הידידותית – ולקדם רק את יכולת הטילים ואת מערך הסרכזות, כפי שמתיר לה ההסכם. כך נהגה בשנה שחלפה מאז ההחלטה האמריקנית. אך נראה כי ההנהגה

בטהראן, על בסיס הערכת המצב עקב החרפת הסנקציות, שינתה כיוון. תידרש נכונות של מדינת ישראל לשלם את המחיר הכלכלי הגבוה כדי לבנות ולקיים את היכולות הצבאיות, הן לסיכול המיזם הגרעיני והן ללחימה שעשויה להתפתח מול איראן וגרורותיה בעקבות פעולת הסיכול.

כדי להיערך לכלל האפשרויות, על הממשלה לקבל שלוש החלטות שצריכות להתבצע במקביל:

« ישראל תקצה את האמצעים הדרושים כדי לעקוב בקפדנות אחרי הפעילות האיראנית בתחום הגרעיני, כדי שאפשר יהיה להחליט בהתרעה קצרה על האצת הפעולות לסיכול התוכנית האיראנית.

« קהיליית המודיעין וצה"ל יעשו את כל ההכנות הדרושות כדי שיתאפשר ביום פקודה לעבור לשלב מעשי של סיכול התוכנית האיראנית. לוחות הזמנים, וגם ההשקעות הדרושות לשם כך, יוצגו לקבינט לאישור. בכל מקרה, איום צבאי ישראלי אמין הוא בעל ערך הן בדרכון גורמים אחרים בזירה הבינלאומית והן בשיפור עמדת המיקוח מול איראן אם היא תבחר לחזור לשולחן הדיונים.

« ישראל תמשיך למנוע בנחרצות (אך ללא הכרזות פומביות) את בניין הכוח האיראני בסוריה שנועד לייצר חזית נוספת נגד ישראל ולהשיג מעמד הגמוני במזה"ת. מערכה זאת אינה מותנית בהחלטה האיראנית על חידוש המאמצים בתחום הגרעיני.

דווקא הנכונות לבנות "איום צבאי אמין" נגד תשתיות הגרעין באיראן תגביר את הסיכויים שגורמים במערכת הבינלאומית יירתמו לאכופ על איראן את הצעדים שימנעו הגעה לעימות צבאי

ההחלטות הללו צריכות להיות מגובות בנכונות להיאבק מדינית במערכת הבינלאומית, בזיקה לעמדותיה הנוכחיות של ארה"ב, כדי לשכנע את העולם בנחיצות המאבק נגד התגרענות איראן, תרחיש המציב איומים לא רק על ישראל. תידרש נכונות של מדינת ישראל לשלם את המחיר הכלכלי הגבוה כדי לבנות ולקיים את היכולות הצבאיות הן לסיכול המיזם הגרעיני והן ללחימה שעשויה להתפתח מול איראן וגרורותיה בעקבות פעולת הסיכול.

האיום האיראני ברור מאוד לרוב תושבי ישראל, לכן המדיניות המוצעת היא בקונצנזוס הישראלי ומחזקת את הלכידות הלאומית.

על הממשלה לנצל את נכונות הממשל האמריקני הנוכחי לפעול נגד איראן, ולהאיץ פעילות זאת במקביל וללא קשר להכנות של ישראל. ארה"ב חצתה באחרונה את הסף הראשוני של היערכות להפעלת כוח מול פרובוקציות אפשריות של איראן ושליחיה. הרמה הגוברת של מתיחות ואי-וודאות מחייבת תיאום הדוק בין שתי המדינות.

עם זאת, עדיין ייתכן שהמאמץ האמריקני ידעך והלחץ הבינלאומי לא ישיג את התוצאות הרצויות. ישראל תישאר במקרה זה לבדה מול איראן בדרך לפצצה. הצורך לפעול צבאית לסיכול תוכנית הגרעין האיראנית ייפול על שכמה של ישראל. דווקא הנכונות לבנות "איום צבאי אמין" נגד תשתיות הגרעין באיראן תגביר את הסיכויים שגורמים במערכת הבינלאומית יירתמו לאכופ על איראן את הצעדים שימנעו הגעה לעימות צבאי.

3.2 מבט לאיראן פנימה

למרות בעיות הפנים באיראן, המשטר עדיין נראה יציב, נחוש ומסוגל לטפל ביד קשה בתסיסה נגדו. עם זאת, נראה כי ההנהגה האיראנית עצמה רואה בדאגה גוברת את השלכות הסנקציות, העשויות להביא לקריסה בהכנסות מייצוא הנפט ולמשבר פיננסי וכלכלי חריף, ונראה כי ח'אמנאי שוב אינו סומך על כך שיעלה בידי איראן לצלוח את התקופה שנותרה עד לבחירות (וחילופי ממשל?). בארה"ב. בכל מקרה, כל עוד המשטר האסלאמיסטי בשלטון, איראן לא תשנה את מדיניותה כלפי ישראל ותמשיך לאיים עליה ולראות בהשמדתה יעד אידאולוגי.

יש אומנם תסיסה ותסכול המתפרצים לפני השטח, בעיקר בשביתות ומחאות של עובדים (בדרך כלל בעלי צווארון כחול), ובמיוחד בפריפריה. דיכויים הברוטלי של אלו על ידי מעצר של המנהיגים והוצאת "הודאות" מהם על סיבות פוליטיות למחאה מעיד על הצורך הדוחק של המשטר להשתיק אותם, גם אם כי קרוב לוודאי שבפועל ה"הודאות" אינן זוכות לאמון גבוה מהציבור. העובדה שהמחאה היא לרוב של מיעוטים אתניים מקטינה את פוטנציאל הזליגה של המחאות לשאר חלקי המדינה ולציבורים נוספים.

הסיכוי לשינוי משטר, בטווח הנראה לעין, בגלל אי-השקט בחברה הוא אפוא עדיין נמוך. ייתכן שהסבירות לטלטלה רחבה יותר תגבר (ויהיה מקום לבחון אם וכיצד לסייע לה בחשאי) ככל שתתעצם השפעתן הכלכלית והחברתית של הסנקציות; הזדמנויות נוספות עשויות להיפתח לאחר מותו של המנהיג, עלי ח'אמנאי, שבריאותו רופפת.

המצב הכלכלי באיראן הוא בכי רע (אינפלציה, אבטלה), אבל רק לאחר החרפת הסנקציות המשטר ניצב בפני האפשרות שהכלכלה הלאומית קרובה לנקודת שבירה. קשרי המסחר שפיתחה עם סין, הודו, האיחוד האירופי ורוסיה אפשרו לאיראן להתמודד היטב עם הלחץ האמריקני בשנה שלאחר פרישת ארה"ב מן ההסכם, אך כעת גם מדינות אלו, שסירבו לשתף פעולה עם ארה"ב בהטלת עיצומים כלכליים, ניצבות בפני עמדה אמריקנית חד-משמעית. צירופן למשטר הסנקציות, תחת לחץ גובר ובליוי איום צבאי אמין בפעולה נגד איראן מצד ישראל או ארה"ב, יביא ללחצים כלכליים יעילים יותר, ונראה כי המשטר חושש שכך אכן יקרה, ומסלים את המשבר כמענה לאתגר.

למרות הסיסמאות הנשמעות נגד הפעילות של איראן מעבר לגבולותיה, אי אפשר להצביע על השפעה ישירה שהייתה עד כה למחאה על מעורבותה באזור (כמו בסוריה). נהפוך הוא – יש סימנים לכך שבעיני המשטר טרור, הסתה וחתרנות הם כלים חיוניים במאבק ההולך ומחריף מול ארה"ב ובעלות בריתה (כולל ישראל). מעורבות זו מנוהלת על ידי כוח ממודר ונפרד מרוב זרועות השלטון, ואפילו מרוב הפעילים במשמרות המהפכה. ההנחיות באות מהמנהיג העליון, ורק הן מגדירות את ייעוד הפעילות מחוץ לאיראן.

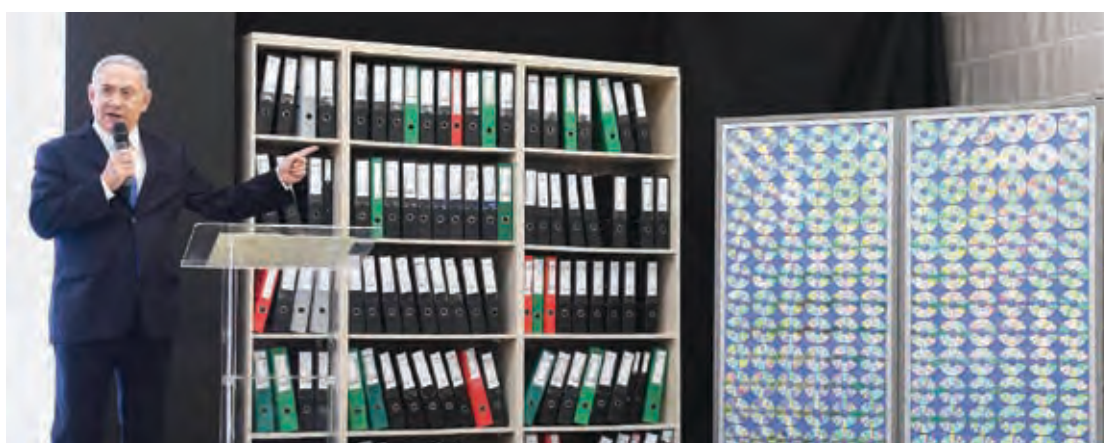
היריבות שבין הנשיא רוחאני לבין המנהיג העליון, עלי ח'אמנאי וסביבתו הקרובה, אומנם גורמת לאיראן להישמע (במערב) כאילו היא מדברת בשני קולות; אבל במה שנוגע לפעילות מחוץ למדינה – ידו של הקו הלוחמני של המנהיג העליון על העליונה ללא עוררין. ספק אם הנשיא רוחאני מתכוון בכנות להנהיג שינויים במעורבות של המדינה בחיי האזרחים; אבל גם אם כן, מדובר אך ורק על עניינים פנים-איראניים. ניתן לומר שכוח קודם של משמרות המהפכה הצליח לבסס את התפיסה שמעורבות בסוריה, בלבנון ובזירות נוספות (עיראק, תימן) היא חלק בלתי נפרד מתפיסת הביטחון הלאומי של איראן. על קביעה זו אין עוררין בתוך המעגל השלטוני באיראן.

ישראל צריכה לשתף פעולה עם מדינות נוספות על מנת להגדיל את המתחים הפנימיים באיראן, בין אם יש ובין אם אין עדיין סיכוי של ממש להפלת המשטר, כל עוד אין מדובר בהקצאת משאבים רבים. צעדים כאלו יכולים למלא תפקיד מעכב ומרסן, אך גם לחולל תגובת-נגד חריפה, ומכאן הצורך בהיערכות להתדרדרות לעבר עימות צבאי.

ישראל צריכה לשתף פעולה עם מדינות נוספות על מנת להגדיל את המתחים הפנימיים באיראן

קשה לסכל את נוכחותה של איראן בסוריה בגלל הנחישות האיראנית, ובגלל אופי המעורבות של המיליציות שבשליחותה. יש למצוא נקודות תורפה אחרות של איראן, דוגמת חיזוק מתנגדים של חיזבאללה בזירה הלבנונית או מציאת בעלי ברית אפשריים בתוך איראן עצמה, בעיקר בקרב מיעוטים אתניים. אך יש להביא בחשבון אפשרות של מהלכי תגובה קיצוניים.

נוכח המאמץ לנטרול שאיפותיה של איראן מצד שכנותיה במפרץ (מאמץ שגם ארה"ב רתומה לו), חשוב אפוא שישראל תמחיש לשאר השותפות האסטרטגיות באזור כי היא מוכנה ויכולה לפעול בכוח בעת הצורך.

3.3 מגמות בהתחמשות האיראנית

בחינה של עקרונות בניין הכוח של איראן מצביעה על כך שהם מכוונים יותר למניעת גישה (access) והקרנת כוח (denial) ופחות למלחמת תמרון. הדגש ברכישת אמל"ח הוא על טילים מכל הסוגים – קרקע-קרקע, קרקע-ים, ים-ים, קרקע-אוויר ואוויר-קרקע – על כלי טיס בלתי מאוישים, על כלי שיט צבאיים קטנים ובינוניים, על סייבר, ובאופן – על יכולת גרעינית צבאית. האמל"ח החדש המוצג במצעדים הצבאיים התכופים באיראן הוא כולו בתחום של מניעת גישה והקרנת כוח, ואילו האמל"ח לתמרון יבשתי – מטוסים מאוישים, טנקים ותותחים – הולך ומתיישן. לא ניכרת מגמה של רכש אמל"ח חדש ומודרני לצורכי תמרון.

המסקנה המתבקשת היא כי תפיסת הביטחון הלאומי של איראן מעניקה עדיפות ראשונה להבטחת קיומו של המשטר האסלאמי, להרתעה מפני פלישות מבחוץ, וליכולת השפעתה של איראן על מדינות אחרות באזור. אין הכנות לפלישות צבאיות מאיראן למדינות שכנות. גם איום הפלישה מצד שכנותיה של איראן אינו נתפס כרלוונטי. השפעתה האזורית מושגת בעזרת הקרנת כוח (כמו במקרה של תקיפת מפקדה כורדית בעיראק) ועל ידי הקמה וחימוש של מיליציות מקומיות בארצות היעד (דוגמת לבנון, סוריה ותימן).

את ההתחמשות הקונבנציונלית איראנית ניתן להאט ולשבש (גם אם לא לבלום) באמצעים כלכליים, דיפלומטיים ומודיעיניים

מגמה חשובה נוספת בהתעצמות הצבאית היא הדגש על עצמאות חימושית. כמעט כל האמל"ח החדש הוא מפיתוח עצמי, או מייצור מקומי ברישיון. החריג היחיד במגמה זו עד כה הוא רכש מערכות הגנה אווירית מודרניות מרוסיה. במקביל, ובהתאם למדיניות העצמאות החימושית, איראן מפתחת מערכות הגנה אווירית בעלות יכולות דומות בתעשייה הביטחונית שלה. איראן גם מפתחת בכוחות

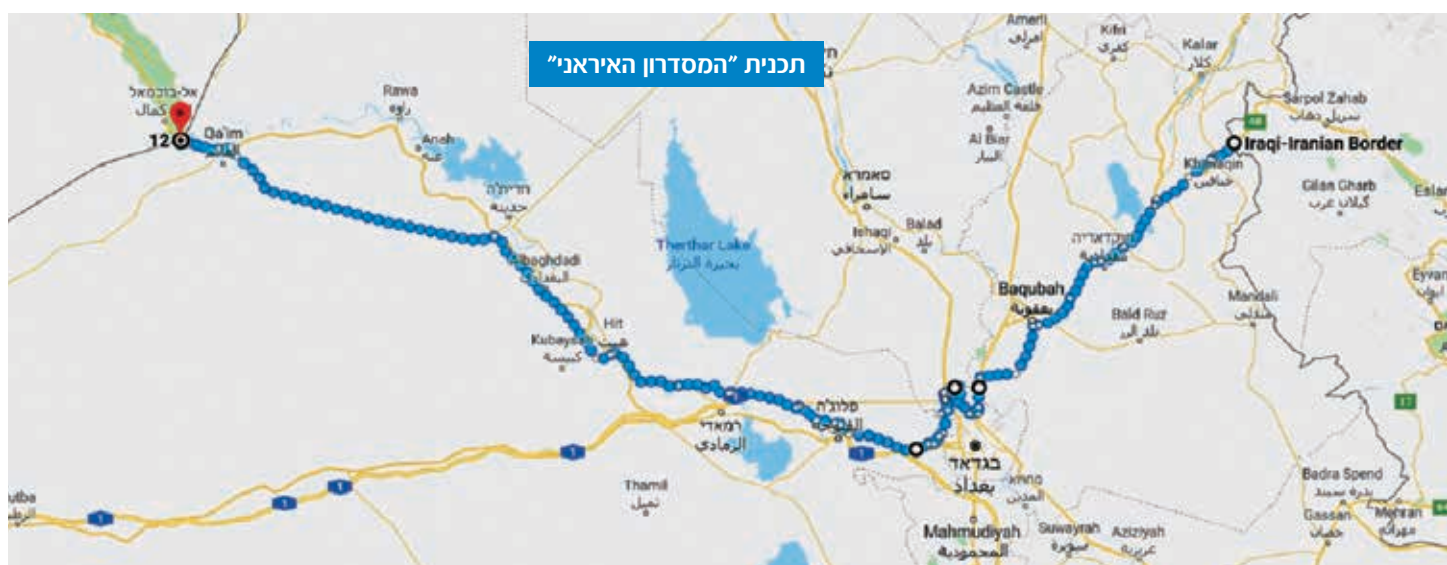
עצמה אמל"ח מתמרן – טנקים ומטוסי קרב – אך לא ניכרת מגמה של דחיפות בפרויקטים אלה. יש יסוד לסברה שאיראן מפריזה ביוזעין באשר להישגיה בפיתוח סוגי אמל"ח שייצורם מתייחד בדרך כלל למעצמות צבאיות.

את ההתחמשות הקונבנציונלית האיראנית ניתן להאט ולשבש (גם אם לא לבלום) באמצעים כלכליים, דיפלומטיים ומודיעיניים. במישור הכלכלי, ישראל צריכה לפעול ככל יכולתה כדי לגבות ולקבע את המהלכים האמריקניים שבמסגרתם שבו והופעלו סנקציות כלכליות. אלה תשפענה בין היתר על יכולתה הכלכלית של איראן לפתח אמל"ח ועל נגישותה לטכנולוגיה.

במישור המודיעיני, ישראל צריכה לעקוב ולחשוף רכישות איראניות של חומרים ורכיבים ממדינות אחרות לצורך ייצור האמל"ח שלה, כדי לחסום את צינורות הרכש.

התחדשות המאבק החזיתי בין איראן לארה"ב סביב תוכנית הגרעין יוצרת הזדמנויות לדה-לגיטימציה של המשטר. יש סימנים לכך שהוא נתון בלחץ עד כדי כך שהוא מוכן להסתכן בפעולות טרור משמעותיות, אומנם על ידי שליח, נגד יעדים אמריקניים ואזוריים, כולל איום על נתיבי הים. על ישראל למנף זאת ולסייע לארה"ב בהרחבת הסנקציות הכלכליות, תוך העמקת שיתוף הפעולה המודיעיני עם מדינות המערב ועם גורמים רלוונטיים אחרים.

3.4 צמצום האיום האיראני מסוריה

נכון לאמצע 2019, המשך שלטונו של אסאד מובטח. כיום לא קיים איום צבאי ממשי על המשך שלטונו, ואין גם סימנים לכך שבעלי בריתו, רוסיה ואיראן, מעוניינים לעשות כעת שינויים בצמרת. בכל זאת, מלחמת האזרחים עדיין לא הגיעה לסיומה. אסאד שולט רק במעט יותר מ-60 אחוזים משטחה של סוריה, וכ-30 אחוזים מהשטח (החלק שממזרח לפרת) נותר בידי הכוחות הדמוקרטיים הסוריים (SDF) בהנהגה כורדית ובגיבוי ארה"ב. שטח זה מכיל בתוכו למעלה מ-80 אחוזים ממשאבי הגז והנפט של המדינה. השטח הנוסף שאינו בשליטת אסאד נמצא בידי התורכים והמורדים הסונים.

איראן מנצלת את המשבר בסוריה לבניית גשר יבשתי אל הים התיכון, ולהגשמת ההגמוניה האיראנית באזור הסהר הפורה. מאמץ זה עלול להתעצם ככל שיחריף המשבר האיראני-אמריקני.

יש לאיראן מטרות נוספות. ראשית, היא מנסה להקים בצד הסורי של רמת הגולן ובדרום סוריה בסיס קדמי של כוחות קודס המסתייעים בחיזבאללה ובמיליציות שיעיות. בסיס זה אמור לשמש נקודת שיוך טילים (חלקם מיוצרים בסוריה) לעבר ישראל וביצוע פשיטות בשטח ישראל. נוכחות צבאית איראנית בסוריה שיש בה איום על מרכזי האוכלוסייה בישראל תאפשר לה - בראייתה - יכולת הרתעה גם נגד תקיפה ישראלית אפשרית על מתקני הגרעין באיראן ("אילוץ בנוסח דרום קוריאני").

הסמיכות לגבול סוריה-ירדן תאפשר לה ליצור תנאים לערעור היציבות בירדן, ולשימוש בשטחה של הממלכה ההאשמית כמסדרון לרשות הפלסטינית, שאיראן רוצה להפוך ל"עזה שנייה".

כמו כן, איראן מעוניינת להעביר לארגון החיזבאללה טכנולוגיה שתשפר משמעותית את הדיוק של טיליו. משימה זאת מתבצעת גם באמצעות רכבת אווירית מטהראן לשדה התעופה הבינלאומי בבירות, המצוי בשליטת חיזבאללה; אך המסדרון היבשתי, שאינו מגביל את היקף וגודל המשלוחים להעברה, עדיף.

ישראל נמנעה מנקיטת עמדה במלחמת האזרחים הסורית, למעט ברית טקטית עם קבוצות מורדים שישבו סמוך לגבול עם ישראל בדרום-מערב המדינה. מול המאמץ האיראני ישראל תקפה מהאוויר, שלחה טילים והפעילה יחידות מיוחדות. פעולות אלו הסבו נזק משמעותי לאיראן, לחיזבאללה ולמיליציות

השיעיות ומנעו ו/או שיבשו את הקמת המאחז הקדמי ברמת הגולן הסורי. גם האמל"ח האיראני שהוצב בסוריה הוא מוגבל, לאור הסיכון הכרוך בחשיפתו לתקיפות ישראליות. מיזם שדרוג הטילים של חיזבאללה נחל כנראה הצלחה מוגבלת, והארגון שיפר את דיוקם של כמה עשרות טילים בלבד.

ישראל צריכה להיערך לאפשרות הסבירה שככל שמשטר אסאד יתבסס וצבאו יתחזק, תגבר עוצמת התגובה שלו לתקיפות האוויריות מישראל

נראה שבמהלך 2019 עתידות להתרחש בסוריה התפתחויות שעלולות להעיב על ההצלחה הישראלית. ביקור אסאד בטהראן (פברואר 2019) – גם אם יש בו כדי להעיד שאיראן מודאגת מהשפעת הנגד של פעולות ישראל, התפקיד הרוסי הדומיננטי והנוכחות האמריקנית השיורית – הניב הסכם פורמלי המנציח את אחיזתה של איראן בסוריה, וככל הנראה ישמש את איראן גם לצורך קידום מטרותיה הצבאיות הכוללות שילוב גורמי משמרות המהפכה, חיזבאללה והמיליציות השיעיות במערכי צבא סוריה.

כמו כן, ממשל טראמפ אותת על כוונתו להוציא את כוחותיו מסוריה. אחד המכשולים שעמדו בפני התרחבות המסדרון האיראני היו הכוחות האמריקניים באל-טנף. אם תתממש הנסיגה האמריקנית ממאחז זה (ומסריו של הממשל בנושא, בעת האחרונה, היו דו-משמעיים, בעיקר לגבי לוח הזמנים) תוכל איראן להעמיק את דריסת הרגל בסוריה, וגם תחליש את מעמד הכורדים, שנכוחתם בעירק ובסוריה מפריעה להרחבת המסדרון. כמו כן, המהלכים לייצוב סוריה שלאחר מלחמת האזרחים, כגון חזרתה של סוריה אל חיק הליגה הערבית וחדוש היחסים הדיפלומטיים עם מדינות ערב, עלולים להצר את מרחב התמרון של ישראל בסוריה.

המטרה המוצהרת של ישראל היא לעקור את הנוכחות האיראנית מאדמת סוריה. בהתחשב בהיקף המיזם האיראני, וההשקעה הרבה בו, ישראל אינה מייצרת עדיין נזק מספיק על מנת לשנות את המדיניות האיראנית. למשל, המיליציות הפועלות בתמיכה איראנית והגורמים הנשלטים על ידי איראן בתוך מבני השלטון הסוריים לא יושמדו באמצעות פעולות מהאוויר בלבד. האיראנים ממוקמים בטווח של 60 ק"מ מהגבול עם ישראל. ממשלת ישראל צריכה להביא בחשבון את הסבירות לתגובה צבאית איראנית לפעולות עתידיות, כולל פעולות תגמול באמצעות ארגונים שהם השליחים של איראן, או בצורה ישירה.

ניסיונות לאלץ את אסאד לפעול נגד איראן או לגרום ליציאתה מכל שטחי סוריה לא יצליחו בעת הזאת, כי המשטר הסורי, התלוי עדיין בכוחות המיליציות של איראן, אינו חזק דיו כדי לפעול בעניין זה. עם זאת, נחישות ישראלית בהפעלת הכוח תוכל להשיג מטרה מוגבלת יותר, כמו צמצום הפעילות האיראנית בסוריה.

אפשר להיעזר ברוסיה לצמצום הנוכחות האיראנית. רוסיה אינה שותפה לאינטרס האיראני להפוך את סוריה לזירת מערכה שעלולה לפגוע ביעד הרוסי האסטרטגי – ביסוס שלטונו של אסאד. לכן, מוסקבה תתייחס בסלחנות להתקפות הישראליות בסוריה שאינן מכוונות לערער את שלטון אסאד. עם זאת, רוסיה תפעל לדחיקת איראן מהגבול עם ישראל רק בכפוף לנכונות ישראלית לסייע לקידום אינטרסים רוסיים, לא בהכרח בזירה הסורית.

ישראל צריכה להיערך לאפשרות הסבירה שככל שמשטר אסאד יתבסס וצבאו יתחזק, תגבר עוצמת התגובה שלו לתקיפות האוויריות מישראל. במקרה כזה, יש להסב את תשומת ליבה של רוסיה לכך שהלקוח שלה נוטל סיכונים בלתי סבירים.

נראה כי ישראל ויתרה על חלק מהעמימות ביחס לפעולותיה בסוריה. עליה לשוב ליישום רחב יותר של עמימות זו, להימנע מהערות פומביות, או להסתפק בהערות כלליות בלבד בכל הנוגע לפעולותיה בזירה זו.

3.5 הדו-שיח האסטרטגי עם רוסיה

רוסיה פועלת להעצים את מעמדה הבינלאומי ולהפוך לשחקן משמעותי בעולם רב-קוטבי, תוך ראייה לעומתית בכל הנוגע לארה"ב והמערב. רוסיה מתייחסת לאיראן ולסוריה כמנופים שישמשו את הקרמלין לקידום האינטרסים הרוסיים בעולם, ובמיוחד בסביבתם האסטרטגית המיידית. בה בעת, עמדת רוסיה – כפי שבאה לידי ביטוי גם בתגובתה על הכוונה האיראנית להפסיק ליישם את הסכם הגרעין – מתנגדת לכך שאיראן תשיג נשק גרעיני; גם אם בפועל היא מותירה לארה"ב (ולישראל) לשאת בנטל ולשלם את המחיר על צעדי האמנעה.

הרוסים שבו והדגישו לאורך שנים כי שימור משטרו של אסאד בסוריה אינו יעד בפני עצמו אלא אמצעי ליציבות במדינה ובאזור, מצב המקדם את מטרותיהם במזה"ת. בסיסי האוויר והים שלה בסוריה מאפשרים לה להקרין עוצמה לתוך המזה"ת והים התיכון. בזירה הסורית וב"רחוב הערבי" הם מוכיחים שרוסיה היא בעל ברית אמין שמוכן להפעיל את צבאו להגנת בני בריתו.

עבור רוסיה, סוריה היא זירה שבה אפשר "לשחק" בשיתוף פעולה (חלקי) עם איראן ותורכיה כדי לקדם את מטרותיה. הזירה הסורית גם מספקת לרוסיה אפשרויות לשאת ולתת עם ארה"ב ומדינות המערב בהקשרים שונים. היכולת להביא להסדרה בסוריה, שתספק את דרישותיה של ישראל בהקשר האיראני, משמשת כקלף בידי הנשיא פוטין במשחק הגלובלי. הסדרה כזו יכולה לשמש בסיס לדרישה רוסית לתמורה, במזה"ת ו/או מחוצה לו.

לרוסיה יש שאיפה למצוא שותפים (בהעדר משאבים משלה) כדי לשקם את סוריה, על מנת לייצב ככל שניתן את משטרו של אסאד ולהגביר לגיטימציה אזורית-ערבית ובינלאומית לשלטונו, תוך קבלת הנוכחות הרוסית הקבועה במדינה.

לכן, על ישראל להביע שוב נכונות לא להתנגד ולא לפגוע בפעילות לשיקום התשתיות בסוריה ולביסוס ממשל אסאד, לפחות מבחינה פורמלית, ברחבי המדינה (אם כי יש ערך לכך שהכוחות הכורדיים ישמרו על האוטונומיה שלהם ועל נשקם) – כל עוד נבלמת האחיזה האיראנית בסוריה. ישראל צריכה לפעול מול רוסיה תוך הפגנת הערכה וכבוד הן למדינה בכללותה והן לנשיא עצמו. עם זאת, ברור שהקלף המרכזי שבידה של ישראל ביחסיה עם רוסיה הוא יחס הכבוד שיש לרוסים כלפי יכולתה הצבאית לקעקע את משטרו של אסאד, אם יבחר האחרון בשיתוף פעולה צייתי עוד יותר עם איראן.

יש להדק, אפוא, את התיאום מול רוסיה בזירה הסורית, בכפיפות לשיקולים ביטחוניים, ולהמשיך להימנע בכל מחיר מפגיעה בצוות וברכוש רוסי בסוריה, וככל שניתן בנכסים סוריים המייצבים את שלטון אסאד, אלא אם הדבר נדרש כדי להמחיש למוסקבה מה נחשב בעיני ישראל קו אדום. כמו כן, יש להימנע מהתבטאויות בנוגע לפעילות צבאית של ישראל בסוריה, ולהימנע בכל מקרה מהערות לגבי היכולת הישראלית להתגבר על האמל"ח הרוסי בסוריה.

יש לזהות מרכיבי עסקה אפשרית מול רוסיה אשר תכלול תמורות ישראליות, ואולי הקלה בסנקציות כלכליות מצד ארה"ב שתביא לנכונות רוסית לסייע בלחץ על איראן

יש להימנע ככל האפשר מנקיטת עמדות בפורומים בינלאומיים שפירושן התייצבות חזיתית מול האינטרס הרוסי. בין היתר, הדבר יקל על הרוסים להשפיע באופן דיסקרטי על ההתנהלות הסורית.

יש לזהות מרכיבי עסקה אפשרית מול רוסיה אשר תכלול תמורות ישראליות, ואולי הקלה בסנקציות כלכליות מצד ארה"ב שתביא לנכונות רוסית לסייע בלחץ על איראן. בפגישתו עם היועץ לביטחון לאומי בולטון הציע פטרושב, מקבילו הרוסי, לקדם את נסיגת הכוחות האיראניים מסוריה בתמורה להקלת הסנקציות, וסורב. גישה זאת מחייבת רגישות לעוינות הגדולה של קהיליית הביטחון האמריקנית לרוסיה.

3.6 איראן מהדקת את שליטתה בלבנון באמצעות החיזבאללה

רוב מוקדי הכוח במערכת הפוליטית בלבנון נשלטים כיום ישירות או בעקיפין על ידי חיזבאללה, בעקבות סדרת צעדים שערך הארגון: רשת של בריתות עם גורמים פוליטיים ועדתיים שונים; שינוי חוק הבחירות; הסדרים והסכמים עם יריבים פוליטיים שהובילו לנטרולם ועוד. בפועל אין כיום בלבנון גורם פוליטי שמסוגל לעמוד באופן משמעותי בדרכו של הארגון. לארגון יש מחסן נשק אדיר. הוא גם שולט בהחלטות הצבאיות של לבנון הקשורות ל"התנגדות", וצבא לבנון משתף עימו פעולה. לאחרונה הכריז נסראללה על כוונת ארגונו להיות מעורב גם במערכת הכלכלית במדינה ונראה שהוא בדרך להשתלט עליה, ובכך להשלים את שליטתו על שלושת מרכזי הכוח העיקריים במדינה: המערכת הפוליטית, המערכת הצבאית והמערכת הכלכלית.

כיום קשה להבחין בין המדינה הלבנונית לבין ארגון חיזבאללה. המדינה הפכה לכלי שרת ביד חיזבאללה, בעוד הארגון מסתתר מאחוריה ומנתב אותה מאחורי הקלעים בהתאם לאינטרסים שלו. לכן, נכון יהיה להטיל על לבנון את האחריות למעשיו של חיזבאללה. יש להעביר מסר הן לבעלי בריתו של הארגון והן ליריביו הפוליטיים כי לבנון תשלם ביוקר על מעשים אלה. רצוי לשכנע את ארה"ב והמערב כי ה"מטרייה" שהם מעניקים למדינה הלבנונית משרתת את חיזבאללה, ובמקביל להפעיל לחץ על שאר מדינות המערב ללכת בעקבות בריטניה ולהכניס גם את הזרוע המדינית של חיזבאללה לרשימת הטרור (אפילו חיזבאללה עצמו אינו מכיר בהבחנה זו).

ישראל צריכה גם להסביר למערב ולארה"ב – בליווי המחשבות מודיעיניות, ובהמשך לחשיפת המנהרות – שהערכות הבינלאומיות לביטחונה (החלטת 1701 של מועצת הביטחון של האו"ם) הוכחו באופן חד-משמעי כבלתי יעילות, בלשון המעטה. לכך יש גם השלכה עקיפה על מידת התוחלת שבהסתמכות על ערכות ביטחוניות בינלאומיות במסגרת הסדר עתידי עם הפלסטינים.

בלבנון קיימים היום חילוקי דעות בסוגיית המים הכלכליים. חיזבאללה ואמל מתנגדים להצעת ישראל לערוך מו"מ נפרד על גבולות המים הכלכליים ועל הגבול היבשתי, זאת בעוד בעלי בריתם הנוצרים – עון וסיעת לבנון החזקה – נוטים להסכים. ייתכן שבסופו של דבר הם יישרו קו עם העמדה של חיזבאללה, כפי שקרה ב-2018, כאשר חיזבאללה דרש להוציא מכרזים להפקת גז ונפט גם באזורי המים הכלכליים השנויים במחלוקת עם ישראל.

ויתורים של ישראל בסוגיות הנוגעות לפעילות חיזבאללה מדרום לליטאני, או לתוואי הגבול, לא יקרבו אותה להסדר מדיני עם לבנון ולא יצליחו להסיר מעליה את האיום של חיזבאללה. זאת כיוון שאיראן, האפוסטרופסית של חיזבאללה, רואה בישראל יעד לחיסול. לכן מן הראוי שישאל לא תציע ויתורים משמעותיים ללבנון, הנמצאת למעשה בשליטת איראן. עם זאת, פשרה בשאלת קו התיחום של המים הכלכליים עשויה לייצר, בטווח הקצר, אינטרס משותף במניעת חיכוך באזור זה, דבר שישרת שאיפה ישראלית למשוך משקיעים לפיתוח שדות הגז במזרח הים התיכון.

ישראל גם צריכה ללמוד את המערכת הכלכלית בלבנון כדי לגלות את נקודות התורפה שלה. כלכלת לבנון נמצאת על פי תהום, וחשובה מאוד לכל הגורמים הפוליטיים במדינה, וגם לחיזבאללה. זה האחרון חושש מפגיעה בציבור תומכיו, שרובם נמנים עם השכבה הסוציו-אקונומית החלשה. כלכלה זו מבוססת בעיקר על בנקאות, הפקדות מחו"ל, מתן שירותים (תיירות), עסקאות נדל"ן והלוואות. פגיעה, או איום בפגיעה, בנקודות התורפה בכלכלתה עשויים לסייע. לדוגמה, ניתן ללחוץ על סעודיה שיחד עם עוד כמה מדינות מפרציות (איחוד האמירויות ובחריין) יוציאו/יחדשו אזהרת מסע ללבנון ו/או יאיימו בגירושם של הלבנונים העובדים במפרץ ו/או יאיימו בהפסקת ההלוואות הנוחות ללבנון. במצב שבו איראן משוועת למזומנים, מצוקתו של חיזבאללה תחריף אם יגבר הלחץ במערכת הלבנונית כולה.

ישראל צריכה להסביר שחיזבאללה לעולם לא יוותר על נשקו, ולהדגיש שלבנון הפכה לכלי בידי חיזבאללה

במקביל, ישראל צריכה להפעיל לחץ על משתתפי ועידת סידר שנערכה באפריל 2018 בפרס למען כלכלתה של לבנון, ושבסופה הבטיחו מדינות וארגונים שונים השקעות והלוואות לתשתיות בלבנון, ובתנאי שהיא תערוך רפורמה כלכלית ותדון באסטרטגיה ההגנתית, כלומר בנשק חיזבאללה. ישראל צריכה להסביר שחיזבאללה לעולם לא יוותר על נשקו, ולהדגיש שלבנון הפכה לכלי בידי חיזבאללה. לכן, כל סיוע ללבנון פירושו סיוע לחיזבאללה. פגיעה בכלכלת לבנון היא פגיעה בחיזבאללה, וגורמת למעמסה כספית על איראן.

